

УДК 351.114(430)

Жарая С.Б.,

д. н. держ.упр., доцент,
професор кафедри методології
та управління освітою ВОІПОПП

ІНСТИТУЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ У НІМЕЧЧИНІ

Анотація. У статті досліджено особливості підтримки підприємництва на регіональному рівні у Німеччині; на підставі чого виокремлено перспективні для адаптації в Україні механізми державного регулювання підприємницької діяльності.

Анотация. В статье исследованы особенности поддержки предпринимательства на региональном уровне в Германии; на основе чего определены перспективные для адаптации в Украине механизмы государственного регулирования предпринимательской деятельности.

Annotation. In this paper peculiarities of business support at the regional level in Germany, on the basis of which are defined promising for adaptation in Ukraine mechanisms of state regulation of business.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Вступ України до ВТО вимагає від України реалізації активної економічної політики сприяння розвитку підприємницької діяльності, спрямованої на посилення конкурентоспроможності країни. У цьому контексті вивчення міжнародного досвіду щодо особливостей системи державної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва у країнах-членах ЄС допомагає Україні доповнити її заходи сприяння розвитку малих та середніх підприємств використанням інноваційних інструментів, регіональними підходами та концепціями, спрямованими на розвиток конкурентоспроможної економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми. Дослідження особливостей підтримки підприємництва у країнах ЄС знаходить відображення у роботах вітчизняних та зарубіжних учених А. Бояра, Х. Бельца, Т. Бігера, К. Бьорета, К. Ващенка, В. Воротіна, С. Путніної, С. Мочерного, Я. Цико та ін.

Аналіз наукових праць у галузі науки державного управління засвідчує необхідність подальшої розробки моделей вибору державної економічної політики на регіональному рівні щодо розвитку підприємництва з урахуванням пріоритетів розвитку України, поточного економічного стану, а також світового досвіду.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Безперечно, що аналіз особливостей інституалізації підтримки підприємницької діяльності

в країнах ЄС є дуже цікавим і корисним для курсу реформ в Україні. На нашу думку, в цьому контексті доцільним є проведення аналізу інституційних переваг і резервів, які існують у такій провідній країні Європейського Союзу як Німеччина, зокрема на регіональному рівні.

Формування мети (постановка завдання). Дослідити інституційні можливості підтримки підприємництва на регіональному рівні в Німеччині; визначити перспективні механізми державного регулювання підприємницької діяльності, придатні для адаптації в Україні.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів дослідження. Визначаючи особливості підтримки підприємництва на регіональному рівні у Німеччині, звернемося насамперед до визначення поняття регіон із різних позицій регіоналістики в українській та європейській традиціях. У сучасних наукових джерелах під поняття “регіон” підводяться різноманітні просторові системи дуже різних масштабних порядків – від групи держав до невеликих за площею адміністративно-територіальних одиниць і навіть їх частин. Дискусії з приводу розуміння суті регіону як наукової категорії тривають і активізуються із врахуванням зростання в останні роки інтересу до регіонознавчих досліджень.

Французькі вчені, наприклад вважають, що регіон - це нечітко зафіксоване просторове уявлення, що охоплює певні реалії, які є надзвичайно різноманітними за масштабом і змістом [4, с.10].

Більш чітко здійснити ідентифікацію регіону можна, об'єднавши його просторову сутність з іншими характеристиками, які відіграють роль регіоноутворюючих ознак: економічними, соціальними, управлінськими, етнічними, історичними, культурними, мовними, конфесійними тощо.

Державне управління потребує власного тлумачення поняття регіон, відмінного від економічного, географічного, соціологічного, тому що в останніх регіон розглядається переважно поза проблемою методів державного впливу на його розвиток.

Дослідники державного регулювання регіонального розвитку підкреслюють, що при визначенні поняття “регіон” слід виходити з того, “...що він є сукупністю частин соціального, природно-ресурсного та інших потенціалів держави, що збігаються просторово, і стосовно цієї сукупності можуть і повинні здійснюватися певні регулятивні дії як з боку держави, так і з боку місцевих органів влади чи самоврядування” [4, с. 79].

При всій різноманітності підходів до поняття “регіон, та розглядаючи його як суб'єкт державного впливу та категорію державного управління, погоджуємося з позицією Л.М.Зайцевої, яка стверджує, що регіон – це частина території держави, виділена за сукупністю різних ознак в адміністративну одиницю, діяльність якої свідомо направляєється державними органами управління, а управлінські функції координуються ними для досягнення цілей суспільного розвитку і запобігання дії руйнівних внутрішніх та зовнішніх сил [8, с. 21]. Далі автор стверджує, що

прикладами регіональних утворень є області України.

Цікавим є підхід ранжування рівнів державного регіонального управління, відповідно до якого вважається, що у всіх країнах, за виключенням найменших, існують один або більше рівнів державного регіонального управління [2, с. 353]. За даним ранжуванням у такій країні, як Німеччина регіонами першого рангу є землі. У вертикалі державної влади регіони першого рангу володіють одним з трьох можливих статусів: 1) мають власну сферу повноважень, закріплених у конституції країни (адміністративна автономія); 2) підпорядковуються центральній владі як провідникові їх політики; 3) знаходяться у перехідному процесі. Зазвичай, федеративні держави відрізняються від унітарних тим, що у них регіони – суб'єкти федерації мають більші права, ніж регіони першого рангу в унітарних державах. Однак і між федеральними державами різниця є суттєвою. У Німеччині, наприклад на відміну від США, діє модель кооперативного федералізму. Конституція Німеччини визначає землі державами у рамках федералізму. Землі мають загальну компетенцію, за виключенням вузького кола питань, які знаходяться виключно в компетенції федерального управління. Головна сфера федерального рівня – координація і погодження. Великий обсяг функцій з регулювання регіонального розвитку припадає на місцеве самоврядування (у Німеччині – це общини), які відповідають за функціонування інфраструктури місцевого значення, облаштування територій, за освіту, а також забезпечують функціонування інфраструктури розвитку підприємництва. У Німеччині існують адміністративно-територіальні одиниці, які займають проміжне становище між регіонами першого рангу і територіями місцевого самоуправління. Це урядові округи (їх 38), які виконують функції федеральної влади [10, с. 170].

Розробка і координація економічної і фінансової політики є (відповідно до федеральної системи) спільним завданням федерації, земель і громад. Передумова для функціонування економічного життя в Німеччині – вільна конкуренція, захищена від обмежень законом.

У зв'язку з цим слід відзначити внесок у теорію державного регулювання Людвіга Ерхарда. Грунтуючись на теорії лібералізму, Людвіг Ерхард створив власну концепцію соціального ринкового господарства і здійснив її на практиці, позначивши цим самим новий етап розвитку економічної теорії та її реальних соціальних результатів [9, с. 162]. Людвіг Ерхард бачив небезпеку не тільки у директивному державному втручанні в економіку, але й у негативному впливі монополій на ринок, домагався, щоби ціни були максимально вільними та залежали тільки від співвідношення попиту та пропозиції. Забезпечення вільної конкуренції визначалось ним як одне із найважливіших завдань держави.

Як наслідок цієї політики, антимонопольне законодавство Німеччини перешкоджає окремим суб'єктам домінувати на ринку, це стосується й можливості для підприємств освоювати ринки, які традиційно належали до

монополії держави. Останніми роками у Німеччині стали більш відкритими для конкуренції такі галузі, як телекомунікація, пошта, громадський транспорт, постачання. Найяскравішим прикладом є ринок телекомунікацій [11, с. 18].

Порівнюючи показники малого підприємництва в Німеччині із показниками інших країн із розвинутою економікою, можна побачити, на перший погляд, деяке відставання за таким показником як “кількість малих підприємств на 1000 населення”. У Німеччині такий показник менше ніж, наприклад, в Італії майже у 2 рази (табл. 1).

Таблиця 1

Інтегровані показники розвитку малого бізнесу у провідних країнах світу [6].

Країни	Кіль. МСП (тис)	Кіль. МСП на 1000 населення	Занято в МСП (млн.чел)	Частка МСП до загальної чисельності зайнятих (%)	Частка МСП у ВВП (%)
Великобританія	2630	46	13.6	49	50-53
Німеччина	2290	37	18.5	46	50-52
Італія	3920	68	16.8	73	57-60
Франція	1980	35	15.2	54	55-62
Країни ЄС	15770	45	68	72	63-67
США	19300	74.2	70.2	54	50-52
Японія	6450	49.6	39.5	78	52-55

Це пояснюється тим, що для Німеччини більш показовою є не кількість малих підприємств, а сукупна кількість МСП (малого та середнього підприємництва), адже середнє підприємництво вважається основою німецької економіки.

Німецька економіка визначається наявністю майже 3,6 мільйона малих і середніх підприємств, а також приватних осіб, які мають власну справу, та представників вільних професій. Близько 99,7 відсотків всіх підприємств належать до категорії МСП. Такими підприємствами вважаються фірми з річним обігом менше 50 млн. євро і кількістю працівників менше 500. Приблизно 70 відсотків усіх найманих працівників зайняті на таких малих і середніх підприємствах (табл.2).

Таблиця 2

Підприємства Німеччини : розподіл за кількістю працюючих та обороту [5]

Підприємства з оборотом від...до... (млн.євро)	Підприємства з кількістю зайнятих (з обов'язковим соціальним страхуванням) від...до...					Підприємства (разом)
	0 – 9	10 – 49	50 – 249	250–499	500	
до 1	3.158.065	99.975	12.415	1.240	661	3.272.356
більше 1 – 2	79.813	60.295	1.989	159	160	142.416
більше 2 – 10	41.368	76.821	17.690	692	447	137.018
більше 10 – 25	3.626	7.826	12.505	862	420	25.239
більше 25 – 50	955	1.541	5.626	1.297	407	9.826
більше 50	671	900	3.328	2.438	3.056	10.393
разом	3.284.498	247.358	53.553	6.688	5.151	3.597.248

Більшістю малих і середніх підприємств керує власник, що означає – більша частина основного капіталу і управління фірмою перебуває в одних руках. Часто підприємства успадковуються від покоління до покоління. Тому таким важливим було прийняття у 2007р. Закону, який спрощує процедуру успадкування підприємств та оподаткування зі спадку. Частка сімейних підприємств у Німеччині становить майже 95 відсотків.

З приводу останнього цікавою є думка російських аналітиків. Наприклад, президент Центру корпоративного розвитку Російського управлінського співтовариства Віталій Корольов вважає, що у Росії зростає ризик нового перерозподілу власності і через деякий час перед першим поколінням російського бізнесу постане питання про успадкування, оскільки ніхто на пострадянському просторі не успадкував бізнес від своїх батьків [1]. Ідентична ситуація спостерігається майже у всіх пострадянських країнах, не виключаючи й Україну. Очевидно, що Україні потрібно звернути увагу на вивчення досвіду Німеччини, яка має достатньо усталені традиції щодо питання успадкування бізнесу та розвитку сімейних підприємств.

Раніше нами охарактеризовано модель підтримки підприємництва у Німеччині та ідентифіковано основні механізми регулювання підприємницької діяльності, основними з яких є: зменшення податкових ставок; політика соціальних гарантій; формування загальнодоступної та економічно доцільної інфраструктури; підтримка розповсюдження нових

технологій, надання інформації щодо нових технологій, а також фінансування з державного бюджету економічних та технічних консультацій та заходів з підвищення кваліфікації співробітників та керівників підприємств; сприяння інвестиційній активності; підтримка громадських організацій на муніципальному рівні; допомога у формуванні початкового капіталу; кредити підприємцям-початківцям; спеціальні державні консультаційні програми із загальних питань експортних операцій [3, с. 133].

Підтримка підприємництва у Німеччині має регіональне спрямування. В ідеології регіональної економічної політики важливе місце займає уявлення про те, що головним її об'єктом є регіональні нерівності – різниця у рівнях розвитку, зайнятості, доходів населення, умовах підприємництва, що знаходить відображення у деяких визначеннях регіональної політики. Наприклад, “регіональна політика – це політика, спрямована на усунення значних невідповідностей показників безробіття або доходів населення у різних регіонах” [7, с. 479]. Метою регіональної структурної політики у Німеччині є усунення диспропорцій між сильними та слабкими в економічному плані регіонами. Інвестиції у підприємства та підприємницьку інфраструктуру вирівнюють рівень життя у всіх регіонах.

Очевидно, що найбільше значення для світового досвіду регулювання проблемних регіонів має приклад політики щодо нових східних земель Німеччини. Однак, незважаючи на успіхи на шляху до ринкового господарства й рівних умов життя, перебудова Сходу залишається й надалі одним із важливих завдань економічного розвитку Німеччини.

Національна політика економічного сприяння та структурна політика у Німеччині орієнтовані на конкурентні переваги регіонів.

До інструментів регіональної підтримки поряд з іншим належить й інвестування в охорону навколишнього середовища. Пільгове кредитування у межах спеціальних федеральних програм надається інвестиційним проектам з очищення водогонів, утилізації відходів, очищення повітря, економії електроенергії.

Державна підтримка малого та середнього підприємництва у Німеччині включає більш як 500 програм федерального та регіонального значення, що сприяють інвестиційній активності. Сприяння виявляється у наданні економічної інформації щодо нових технологій, а також фінансуванні з державного бюджету економічних та технічних консультацій та заходів із навчання та підвищення кваліфікації співробітників та керівників МСП. Крім того, надається допомога у формуванні початкового капіталу підприємства, коли йдеться про переважно довгострокові вкладення, наприклад, у раціоналізацію, розширення, переобладнання виробництва. Встановлені досить тісні зв'язки між приватними компаніями, державними установами і громадськими організаціями, які надають послуги для підприємств. З

їхньою допомогою в регіонах підтримуються численні заходи, спрямовані на поліпшення ділового середовища, поліпшення відносин між різними ланками виробництва, співпраці і координації між регіональними учасниками і просування інноваційних продуктів і процесів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На нашу думку, доцільним є проведення подальших досліджень у напрямі співставного аналізу інституційних переваг і резервів, які існують в Україні та країнах ЄС на міжрегіональному рівні. Адже міжрегіональна підтримка та регулювання підприємництва у європейських державах дозволяє утворити додаткові конкурентні переваги і умови реалізації глибоких ринкових перетворень у національних економіках.

Перспективними напрямками досліджень можуть бути розробка пропозицій щодо удосконалення інструментів державної підтримки підприємництва в Україні за рахунок таких напрямів, як підтримка розповсюдження нових технологій; фінансування з державного бюджету економічних та технічних консультацій та заходів з підвищення кваліфікації співробітників та керівників підприємств; підтримка регіональних науково-дослідних, природоохоронних програм; а також спрощення процедури успадкування підприємств і сплати за це податку зі спадщини, що безумовно було б значним вкладом в теорію та практику державного управління.

Використані джерела інформації:

1. Готов ли принц к труду и обороне? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.e-executive.ru/career/adviser/1629530/>
2. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики : учебник [для студ. вузов] / А.Г. Гранберг. – М. : Логос, 2001. – 188 с.
3. Жарая С.Б. Механізми державного регулювання підприємницької діяльності на регіональному рівні : шляхи розвитку в Україні та європейська практика : монографія / С. Б. Жарая. – К. : К.І.С., 2011. – 297 с.
4. Керецман В.Ю. Державне регулювання регіонального розвитку : теоретичні аспекти : моногр. / В.Ю. Керецман. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 188 с.
5. Кремер М. Средний класс : предприятия в Германии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eep.org.ua/page/project/background/uk/>
6. Малый бизнес в России и за рубежом [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.smallbiznes.net/StatisticsBusiness.php>
7. Пасс К., Лоуз Б. Словарь по экономике : пер. с англ. под ред. П.А.Ватника / К. Пасс, Б. Лоуз, Д. Дэвис. – Санкт-Петербург, 1998 – 598 с.
8. Регіональне управління: навч. посіб. / за наук. і заг ред. Л. М. Зайцевої. – Д : ДРУДУ УАДУ, 2000. – 326 с.
9. Эрхард Л. Благосостояние для всех. – М. : Начала – пресс, 1991. – с. 162.
10. Laufer H. Das föderative Süstem der Bundesrepublik Deutschland – München : Bayerische Landeszentrale für politische Bildungsarbeit / Heins Laufer . – 1997. – 356 s.
11. Reichard Ch. Der Öffentliche Dienst im Wandel der Zeit : Tradierte Probleme, aktuelle Herausforderungen und künftige Reformperspektiven / Christoph Reichard, Eckhard Schröter // Der moderne Staat. – 2009. – S. 17 – 37.

Рецензент: Розпунтенко І.В., д.держ.упр., професор